

Archeologisch vooronderzoek ten behoeve van de nieuwbouw van appartementen en maatschappelijke voorzieningen ('De Harmonie') aan de Dijkweg 8 te Naaldwijk, gemeente Westland

Ruimtelijk advies op basis van bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek door middel van boringen (verkenkende en karterende fase)

Rapportnummer:	V1660
Projectnummer:	V18-3819
ISSN:	1573 – 9406
Status en versie:	Definitief, versie 2.0
In opdracht van:	KuiperCompagnons
Rapportage:	W.J. Weerheijm, F.P.J. van Puijenbroek
Plaats en datum:	Amersfoort, 17 september 2018

Niets uit dit werk mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, daaronder mede begrepen gehele of gedeeltelijke bewerking van het werk, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Vestigia BV

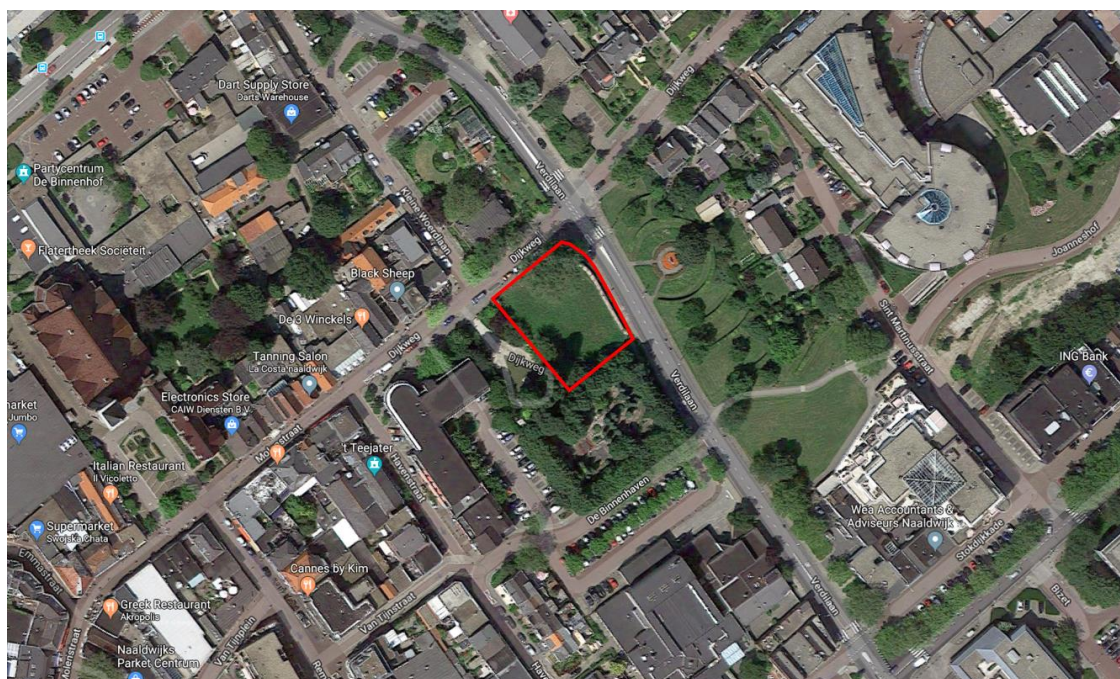

Documentbeheer				
Versie	Status	Datum	Toelichting	Autorisatie
1.0	Concept	27 juni 2018	Eerste concept ter goedkeuring aan opdrachtgever/bevoegd gezag	J.P. Flamman
2.0	Definitief	17 september 2018	Definitief na verwerking opmerkingen bevoegd gezag	J.P. Flamman

Projectgegevens		
Initiatief	Nieuwbouw appartementen en maatschappelijke voorzieningen	
Procedure	Bestemmingsplanwijziging	
Toponiem / locatie	Dijkweg 8	
Plaats	Naaldwijk	
Gemeente	Westland	
Provincie	Zuid-Holland	
Opdrachtgever	KuiperCompagnons Postbus 13042 3004 HA Rotterdam	
Contactpersoon opdrachtgever	Dhr. S. Klingens, tel. 010-4330099	
Oppervlakte plangebied	Ca. 1.250 m ²	
Diepte grondwerkzaamheden	Ca. 1 m -mv + heipalen	
Huidig grondgebruik	Braakliggend	
Onderzoeksmelding	4614557100	
Soort onderzoek	Inventariserend veldonderzoek (verkennde en karterende fase)	
RD-hoekcoördinaten van het plangebied	74.046 / 445.877	74.098 / 445.860
Kaartblad (1:25.000)	37B	
Uitvoerder en documentatie	Vestigia Archeologie & Cultuurhistorie	
Projectleider/Senior archeoloog	Dr. R.M. van Heeringen (sr. KNA archeoloog)	
Projectmedewerkers	F.P.J. van Puijenbroek Msc Mr. W.J. Weerheijm MA	
Uitvoering booronderzoek	19 juni 2018	
Bevoegd gezag	Gemeente Westland Postbus 150 2670 AD Naaldwijk	
Contactpersoon	Onbekend	
Deskundige namens bevoegd gezag	Mevr. M. Burger MA (Archeoloog RU/OT) T 0174-673295 M 06-53692087 mburger@gemeentewestland.nl	
Gecontroleerd door	Vestigia (J.P. Flamman) d.d. 17 september 2018	
Geaccordeerd door	Gemeente Westland d.d.	

Inhoudsopgave

Samenvatting en advies	5
Onderbouwing advies	7
1 Projectomgeving	7
1.1 Afbakening plangebied en consequenties toekomstig gebruik (LS01)	7
1.2 Onderzoeksdoel en -methode	8
2 Beleidskader	9
2.1 Wettelijk kader	9
2.2 Gemeentelijk beleid (LS01)	9
3 Verwachtingsmodel	11
3.1 Natuurlijk landschap (LS04)	11
3.2 Historische landschap (LS02, LS03, LS04)	11
3.3 Archeologische waarden (LS04)	15
3.4 Gespecificeerde archeologische verwachting (LS05)	16
3.5 Advies vervolgonderzoek (LS05)	18
4 Inventariserend veldonderzoek	19
4.1 Vraagstelling onderzoek	19
4.2 Toegankelijkheid van het onderzoeksgebied	19
4.3 Onderzoeksmethode	19
4.4 Resultaten veldonderzoek	20
4.5 Conclusies veldonderzoek	21
5 Advies vervolgonderzoek (LS05)	24
Literatuur	25
Digitale bronnen	25
Kaarten en bijlagen	27

Afbeelding 1 Luchtfoto plangebied. Het plangebied is globaal in rood aangegeven. Bron: Google Maps.

Samenvatting en advies

In opdracht van KuiperCompagnons heeft Vestigia *Archeologie & Cultuurhistorie* een archeologisch bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek door middel van verkennende/karterende boringen uitgevoerd in het kader van het opstellen van een bestemmingsplan voor een plangebied aan de Dijkweg 8 te Naaldwijk, gemeente Westland. Het plangebied is momenteel braakliggend en heeft een oppervlak van ca. 1.250 m². Op deze locatie zullen appartementen en maatschappelijke voorzieningen worden gerealiseerd. De fundering zal bestaan uit een betonnen paalfundering met gewapende betonnen balken tot ca. 1 m beneden maaiveld. Plaatselijk zullen enkele poeren worden aangebracht op ca. 1,6 m beneden peil en een liftput incl. kraanpoer tot ca. 2 m beneden peil.

Op basis van het bureauonderzoek had het plangebied een hoge archeologische verwachting voor het aantreffen van archeologische resten uit de periode IJzertijd/Vroege Middeleeuwen. Deze hoge archeologische verwachting is gebaseerd op de ligging van het plangebied langs de Gantel stroomrug. Volgens de gemeentelijke archeologische beleidskaart ligt het plangebied in een zone met een vastgestelde archeologische waarde voor de periode Late Middeleeuwen/Nieuwe tijd ('historische stads- of dorpskern'). Op de kaart van Kruikius uit 1712 is het plangebied in gebruik als boomgaard en bevindt zich geen bebouwing binnen het plangebied. Eventuele eerdere bebouwing op deze locatie is niet uit te sluiten, maar de kans hierop wordt gezien de afstand tot de kern van Naaldwijk als laag tot middelhoog ingeschat. Het plangebied heeft echter een hoge archeologische verwachting op het aantreffen van resten die behoren tot het Rooms Katholieke kerkgebouw uit 1790-1868. Tevens bestaat er een hoge archeologische verwachting op het aantreffen van bebouwing uit de late 19^e eeuw tot aan de late 20^e eeuw.

Om deze verwachting te toetsen is op 19 juni 2018 een inventariserend veldonderzoek door middel van verkennende/karterende boringen uitgevoerd, waarna de gespecificeerde archeologische verwachting als volgt kan worden geformuleerd (voor een uitgebreide omschrijving zie paragraaf 4.5):

- Een hoge archeologische verwachting op het aantreffen van resten van bebouwing uit de 18^e tot en met de 20^e eeuw, bestaande uit resten van de Katholieke kerk uit 1790-1868, en bebouwing uit de late 19^e tot de late 20^e eeuw. Deze resten kunnen worden aangetroffen in de vorm van funderingsresten, muurresten en/of uitbraaksleuven;
- Een lage tot middelhoge archeologische verwachting op resten van bewoning en menselijke activiteit uit de Late Middeleeuwen tot aan 1790. Deze resten kunnen worden aangetroffen in de vorm van muurresten, grondsporen van structuren zoals boerderijen, bijgebouwen, sloten, greppels en afvalkuilen, en vondsten van bijvoorbeeld aardewerk, bot en metaal;
- Een middelhoge archeologische verwachting op het aantreffen van resten van bewoning en menselijke activiteit uit de IJzertijd t/m de Vroege Middeleeuwen. Deze resten kunnen worden aangetroffen in de vorm van grondsporen van structuren zoals boerderijen, bijgebouwen, sloten, greppels en afvalkuilen, en vondsten van bijvoorbeeld aardewerk, bot en metaal
- Een lage archeologische verwachting op het aantreffen van begravingen uit de 18^e en 19^e eeuw. Deze resten kunnen worden aangetroffen in de vorm van (waarschijnlijk verspreid) menselijk botmateriaal.

Op basis van deze bevindingen wordt geadviseerd verder vervolgonderzoek uit te voeren.

Advies

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek (verkennende en karterende fase) kan worden vastgesteld dat zich binnen het plangebied mogelijk archeologische waarden bevinden die door de geplande ingrepen kunnen worden bedreigd. De geplande ingrepen bestaan zoals vermeld uit het aanbrengen van een betonnen paalfundering met gewapende betonnen balken tot ca. 1 m

beneden maaiveld, en plaatselijk enkele poeren op ca. 1,6 m beneden peil en een liftput incl. kraanpoer tot ca. 2 m beneden peil. Behoudens deze laatste twee diepere verstoringen, zal het aanbrengen van de fundering plaatsvinden op een diepte hoger dan het archeologisch niveau uit de IJzertijd t/m de Vroege Middeleeuwen, maar wel op het niveau waar zich mogelijk nog o.a. resten van het bewoning, waaronder het kerkgebouw uit 1790, kunnen bevinden. Er is nog geen palenplan bekend, maar de heipalen zullen wel tot in het dieper gelegen archeologische niveau reiken, waardoor eventuele archeologische resten kunnen worden bedreigd.

Gezien de verhoogde archeologische verwachting voor zowel de IJzertijd t/m de Vroege Middeleeuwen als de Late Middeleeuwen/Nieuwe tijd, adviseert Vestigia *Archeologie & Cultuurhistorie* dan ook een vervolgonderzoek in de vorm van een proefsleuvenonderzoek. Voor aanvang van een dergelijk onderzoek dient eerst een door het bevoegd gezag goedgekeurd Programma van Eisen (PvE) te worden opgesteld.

Het bevoegd gezag, de gemeente Westland, dient eerst over het advies in dit rapport een besluit te nemen. Wanneer het bevoegd gezag besluit dat vervolgonderzoek niet noodzakelijk is en het plangebied wordt vrijgegeven voor de voorgenomen ontwikkelingen, blijft de meldingsplicht archeologische toevalsvondst of waarneming van kracht (Erfgoedwet, artikel 5.10 Archeologische toevalsvondst). Aangezien het nooit volledig is uit te sluiten dat tijdens eventueel grondverzet een archeologische 'toevalsvondst' wordt gedaan, is het wenselijk de uitvoerder van het grondwerk te wijzen op de plicht om hiervan zo spoedig mogelijk melding te doen bij het bevoegd gezag, de gemeente Westland, en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

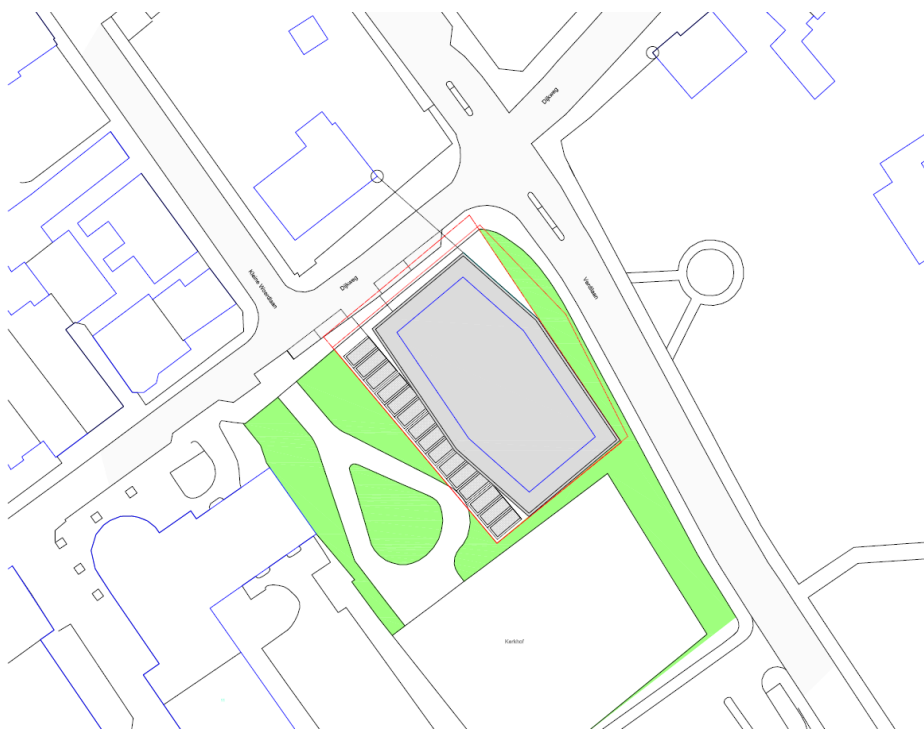
Onderbouwing advies

1 Projectomgeving

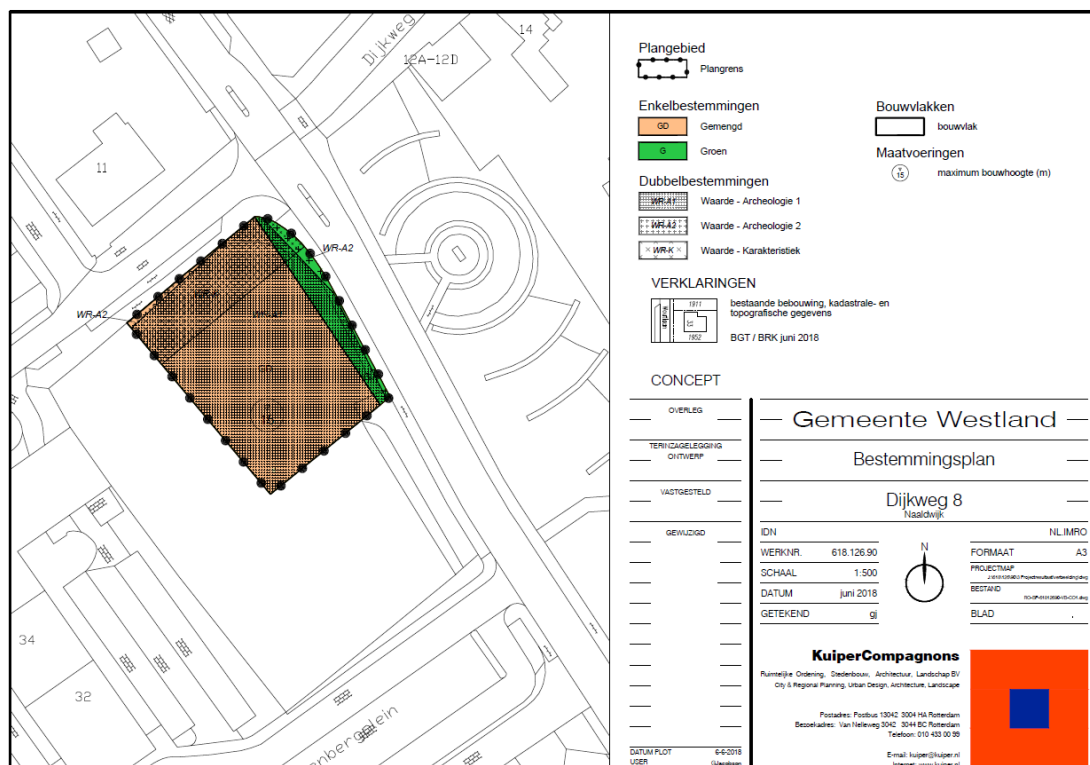
1.1 Afbakening plangebied en consequenties toekomstig gebruik (LS01)

In opdracht van KuiperCompagnons heeft Vestigia *Archeologie & Cultuurhistorie* een archeologisch bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek door middel van verkennende/karterende boringen (IVO-O) uitgevoerd in het kader van het opstellen van een bestemmingsplan voor een plangebied aan de Dijkweg 8 te Naaldwijk, gemeente Westland. Het plangebied is momenteel braakliggend en heeft een oppervlak van ca. 1.250 m². Op deze locatie zullen appartementen en maatschappelijke voorzieningen worden gerealiseerd. De fundering zal bestaan uit een betonnen paalfundering met gewapende betonnen balken tot ca. 1 m beneden maaiveld. Plaatselijk zullen enkele poeren worden aangebracht op ca. 1,6 m beneden peil en een liftput incl. kraanpoer tot ca. 2 m beneden peil.

Voorafgaand aan de ontwikkelingen dient in kaart gebracht te worden of zich binnen het plangebied behoudenswaardige archeologische resten (zouden kunnen) bevinden, die tegen de achtergrond van de bodemingrepen gevaar lopen.

Afbeelding 2 Inrichtingsschets. Bron: Tetteroo.

Afbeelding 3 Verbeelding bestemmingsplan. Bron: KuiperCompagnons.

1.2 Onderzoeksdoel en -methode

Doel van het archeologisch vooronderzoek was vast te stellen of er in het plangebied sprake is (of kan zijn) van archeologische resten die door de ingrepen verstoord dreigen te worden en, indien mogelijk, uitspraken te doen over de waarde hiervan in termen van fysieke en inhoudelijke kwaliteit zoals zeldzaamheid en gaafheid. Hiertoe is eerst een bureauonderzoek verricht, waarbij voor het plangebied een specifiek archeologisch verwachtingsmodel is opgesteld. Vervolgens is een inventariserend veldonderzoek door middel van boringen uitgevoerd (IVO). Het doel van het Inventariserend veldonderzoek door middel van boringen (IVO-O) verkennende fase is inzicht te krijgen in vormeenheden van het landschap die van invloed zijn geweest op de locatiekeuze in het verleden, om zo kansarme zones uit te sluiten van, en kansrijke zones te selecteren voor, volgende vormen van onderzoek. Het doel van het Inventariserend veldonderzoek door middel van boringen (IVO-O) karterende fase is het systematisch onderzoeken van het terrein op de aanwezigheid van vondsten en/of sporen met als vraag "zijn er (voldoende) aanwijzingen voor het aannemen of verwerpen van de gespecificeerde archeologische verwachting?" Het overkoepelende doel van het inventariserend veldonderzoek is het aanvullen en toetsen van de gespecificeerde archeologische verwachting, waarbij (extra) informatie wordt verkregen over bekende en/of verwachte archeologische waarden in een onderzoeksgebied. Dit omvat de aan- of afwezigheid, de aard, de omvang, de datering, de gaafheid, de conservering en de inhoudelijke kwaliteit van de archeologische waarden.

Op basis van de resultaten van het onderzoek is tenslotte een advies geformuleerd in het kader van de cyclus van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ). Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 4.0), protocol 4002 Bureauonderzoek en protocol 4003 Inventariserend Veldonderzoek. Per 28 april 2017 is Vestigia Archeologie & Cultuurhistorie binnen BRL 4000 gecertificeerd voor alle werkprotocollen op het gebied van archeologisch (voor)onderzoek en het opstellen van Programma's van Eisen.

2 Beleidskader

2.1 Wettelijk kader

De zorgplicht voor het archeologisch erfgoed is uitgewerkt in de Monumentenwet 1988 en in de wijziging hierop; de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz, 2007). Een deel van de Monumentenwet is per 1 juli 2016 opgegaan in de Erfgoedwet. Het overige deel zal ter zijner tijd opgaan in de Omgevingswet. Tot die tijd blijven die artikelen die niet zijn overgegaan naar de Erfgoedwet van kracht zoals ze in de Monumentenwet van 1988 zijn benoemd.

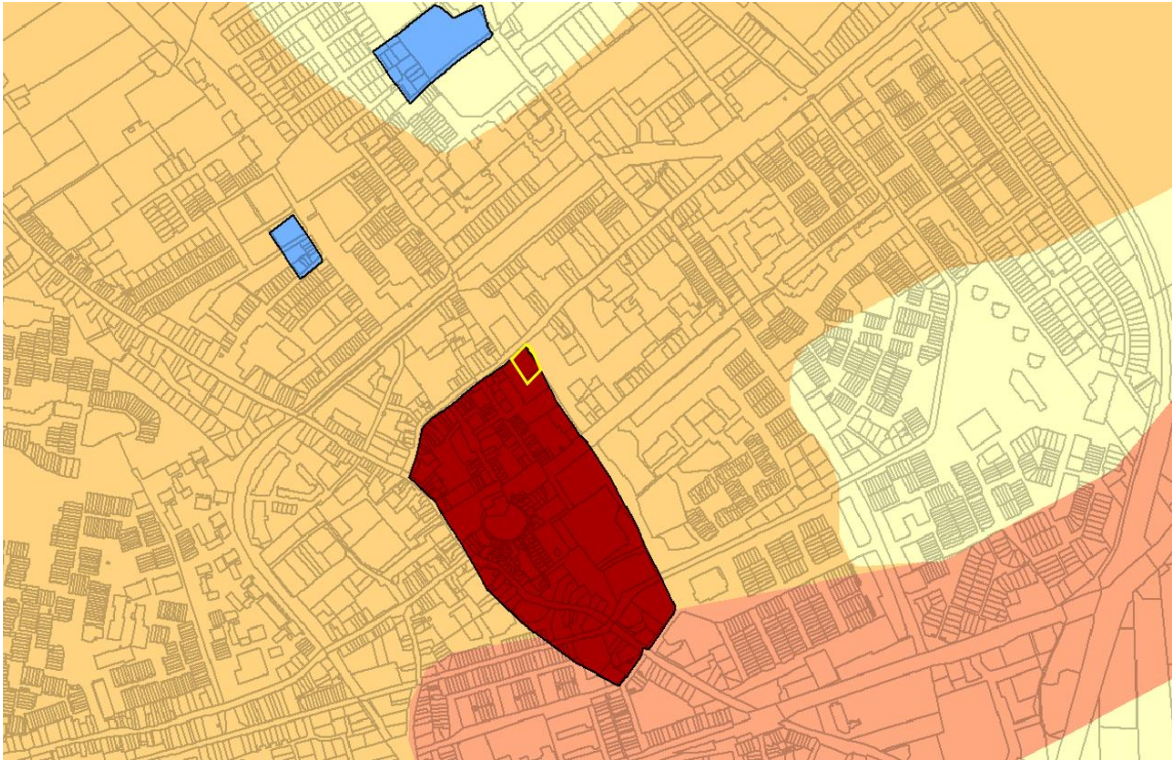
De Wamz vormde de implementatie van het Verdrag van Malta dat in 1992 door diverse Europese lidstaten is ondertekend. Hierin wordt gesteld dat het streven is archeologisch erfgoed in de bodem te beschermen en daarmee te behouden. Om dit te kunnen doen moet archeologisch erfgoed ingepast worden in de ruimtelijke ordening. Een ander uitgangspunt is dat indien behoud in de bodem (*in situ*) niet mogelijk is, de verstoorder onderzoek naar de archeologische waarden moet betalen. In de praktijk zijn dit de kosten voor de archeologische monumentenzorg cyclus (AMZ-cyclus). Met de invoering van de Wamz werden gemeenten verplicht om archeologiebeleid te ontwikkelen omdat artikel 38a van de Monumentenwet 1988 bepaalde dat de gemeenteraad bij de vaststelling van een bestemmingsplan en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten. Met invoering van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening (Wro, 2008) werd de archeologie definitief verankerd in de ruimtelijke ordening. Bepaald werd dat gemeenten na maximaal 10 jaar een bestemmingsplan moeten herzien of vernieuwen (daarbij rekening houdend met de archeologie op grond van de Monumentenwet 1988).

Op grond van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo, 2010) zijn burgemeester en wethouders bevoegd gezag in het kader van de omgevingsvergunning. Op grond van de Ontgrondingenwet zijn Gedeputeerde Staten bevoegd gezag in het kader van de ontgrondingsvergunning, voor andere gronden dan bij ministeriële regeling aan te wijzen rijkswateren. De minister van Infrastructuur en Milieu is bevoegd gezag ten aanzien van de bodem en oevers van rijkswateren op grond van de Waterwet.

2.2 Gemeentelijk beleid (LS01)

De gemeente Westland beschikt over een gemeentelijke archeologische beleidskaart (*afbeelding 4*).¹ Volgens deze kaart ligt het plangebied in een zone met een vastgestelde archeologische waarde (historische kern). Dat betekent dat bij bodemingrepen groter dan 50 m² en dieper dan 30 cm -mv archeologisch onderzoek noodzakelijk is, hetgeen in het geldende bestemmingsplan is verwerkt tot een dubbelbestemming archeologie ('Waarde - Archeologie 1').

¹ Kerkhof 2012.

Afbeelding 4 Uitsnede archeologische beleidskaart van de gemeente Westland. Het plangebied is globaal in geel aangegeven. Bron: Kerkhof 2012.

3 Verwachtingsmodel

3.1 Natuurlijk landschap (LS04)

Tijdens het Holocene is naar verwachting circa 18 meter aan sediment neergelegd binnen het plangebied. Aan het begin van het Holocene lag de zeespiegel een stuk lager door de grotere ijskappen. Daarom stroomden er aan het begin nog rivieren door het gebied die sediment van de formatie van Echteld deponeerden. Vrij snel kwam het gebied echter in een getijdenzone te liggen. Hier werd sediment houdend water bij vloed aan- en bij eb afgevoerd. Deze afzettingen, die tot het Laagpakket van Wormer, Formatie van Naaldwijk, worden gerekend, kenmerken zich door een afwisseling van klei en zand. Deze afzettingen kunnen worden aangetroffen tussen 15 en 6 meter beneden maaiveld.²

5000 jaar geleden nam de zeespiegelstijging af. Hierdoor konden de duinen, die voorheen werden afgebroken door de stijgende zee, zich ontwikkelen. Hierbij groeiden binnen het plangebied mogelijk ook duinen die tot het Laagpakket van Zandvoort, Formatie van Naaldwijk, behoren. Restanten van deze duinen kunnen op een diepte van circa 6 meter worden aangetroffen. Tot circa 2.500 jaar geleden breidde de kust zich uit in westelijke richting. Hierdoor kwam het plangebied buiten de invloed van de zee te liggen. Het plangebied lag echter nog steeds laag in het landschap. Het grondwater lag op of nabij het oppervlak waardoor veengroei kon ontstaan. Deze veenlaag wordt gerekend tot het Hollandveen, onderdeel van de Formatie van Nieuwkoop. Rond 900 voor Christus brak de zee echter door de kustbarrière en werden er weer getijdeafzettingen, ditmaal van het Laagpakket van Walcheren binnen de Formatie van Naaldwijk, afgezet. Deze worden binnen het plangebied gerekend tot de Gantel stroomrug.³ Naar alle waarschijnlijkheid heeft deze stroomrug de top van het Hollandveen geërodeerd. Geologische boringen uit het Dinoloket die in de omgeving zijn gezet, laten resten veen zien op een diepte tussen de 2 en 4 meter beneden maaiveld.⁴ De stroomrug hield op met actief sedimenteren rond 900 na Christus. De afzettingen van deze stroomrug zijn een combinatie van rivierafzettingen en getijdenafzettingen. Naar verwachting kunnen deze afzettingen tot aan het oppervlak worden aangetroffen.⁵

Op de bodem- en geomorfologische kaart is het plangebied niet gekarteerd vanwege de ligging in de bebouwde kom. In de omgeving van het plangebied komen op de geomorfologische kaart echter vlaktes van getij afzettingen en getij inversieruggen voor. Getij inversieruggen ontstaan doordat de afzettingen in de geulen minder inklinken nadat het gebied droog was komen te liggen. Hierdoor zijn de laagtes in het landschap later veranderd in hoogtes. Ook waren er duinen in het landschap, deze zijn echter vrijwel allemaal afgegraven ten behoeve van grondverbeteringen. Door extrapolatie kan de bodem in het gebied worden gekenmerkt als een tuineerdgrond of een kalkhoudende enkeerdgrond. Beide hebben een donkere humeuze bovenkant van minimaal 50 cm dikte; het verschil is dat een tuineerdgrond een kleigrond is terwijl een kalkhoudende enkeerdgrond ligt op afgegraven duinen.⁶

3.2 Historische landschap (LS02, LS03, LS04)

Historisch-geografische ontwikkeling (LS03)

Voor de historisch-geografische gegevens is gebruik gemaakt van de website van TU Delft voor de kaart van Kruikius,⁷ van de website van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) voor de kadastrale

² Berendsen 1996, De Mulder *et al.* 2003. Het maaiveld binnen het plangebied ligt op ca. 0,75 meter +NAP.

³ Cohen *et al.* 2012.

⁴ Respectievelijk boring B37B2396 op 50 meter ten noordoosten van het plangebied en boring B37B2394 op 150 m ten zuidoosten van het plangebied (Dinoloket).

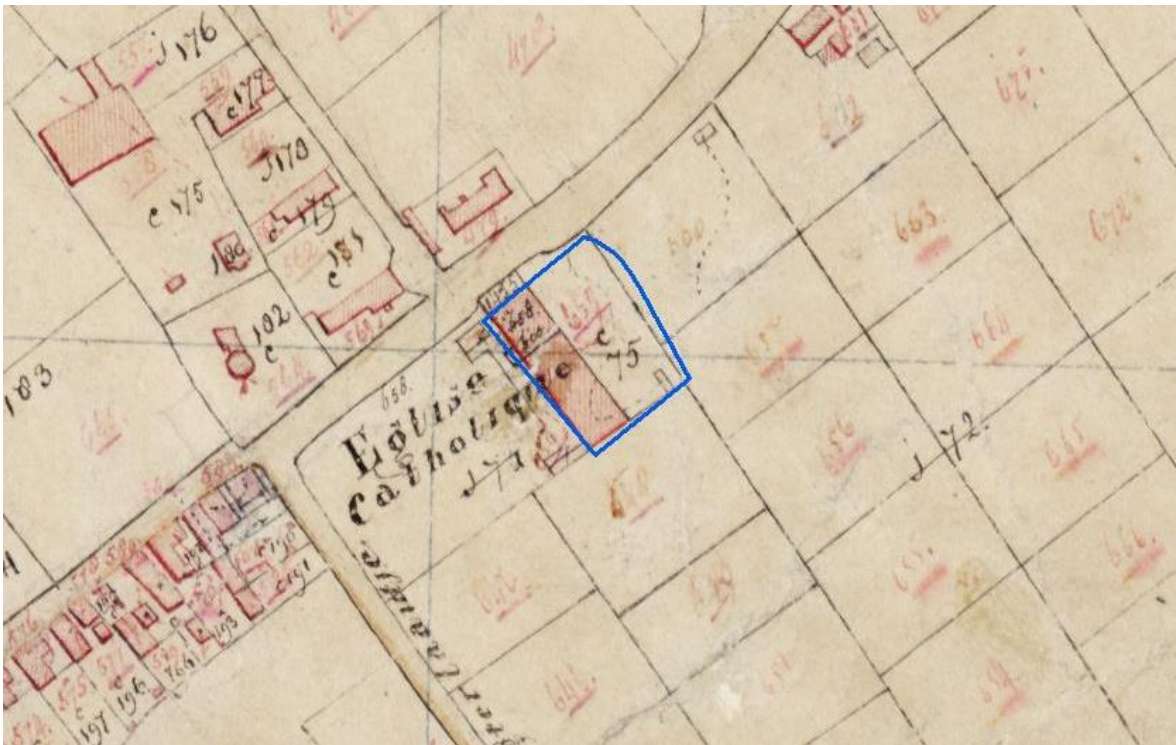
⁵ Berendsen 1996, De Mulder *et al.* 2003.

⁶ De Bakker/Schelling, 1989.

⁷ <http://studenten.tudelft.nl/en/students/faculty-specific/architecture/facilities/tu-delfts-map-room/map-room-collection/digital-data/kruikius-kaart/>.

minuut 1811-1832,⁸ en van de website Tijdreis over 200 jaar topografie van het Kadaster voor de topografische kaarten vanaf 1850 tot aan heden.⁹

Op de kaart van Kruikius is het plangebied als boomgaard aangegeven. De huidige Dijkweg en de Havenstraat zijn al aangegeven, net als de Oude Kerk. Op de kadastrale minuut 1811-1832 blijkt het plangebied in de tussentijd bebouwd te zijn, met de Rooms Katholieke kerk (*afbeelding 5*). In de aanwijzende tafels staat bij perceel 658 en 659 de aanduiding kerk met begraafplaats. Ook het direct ten zuiden van de kerk gelegen blokvormige perceel 648 heeft de omschrijving begraafplaats. Deze percelen zijn alle in bezit van de Rooms Katholieke gemeente. Het perceel 660 direct aan de oostzijde van het plangebied, gelegen aan de Dijkweg, is eveneens een begraafplaats, in bezit van de gemeente Naaldwijk.

Afbeelding 5 Uitsnede Kadasterkaart 1811-1832. Het plangebied is globaal in blauw aangegeven. Bron: RCE.

De rij percelen 642 t/m 647 ten zuidwesten van het plangebied (de rij langs de huidige Havenstraat, op dat moment het Agterlaantje genoemd) zijn dan in bezit van Cornelis de Groot. De rij daarnaast (dus onder de begraafplaats met nr. 648), met de perceelnummers 649 t/m 652, zijn eveneens in bezit van Cornelis de Groot. Al deze percelen zijn net als op de kaart van Kruikius in gebruik als boomgaard, enkele als tuin. De rij percelen daarnaast met de nummers 653 t/m 657 zijn op dat moment boomgaard, in eigendom van 'Cornelis van Breemen en consortes'.

Waar komt opeens deze kerk vandaan? In Naaldwijk werd in de Late Middeleeuwen de heilige St. Adriaan vereerd. Deze verering vond mogelijk al plaats in en om een ouder houten kerkgebouw dat stond op de plek waar in het begin van de 14^e eeuw een nieuwe kerk werd gebouwd. Deze Adrianuskerk, de huidige Oude Kerk of Nederlands Hervormde Kerk, werd het eerst genoemd in een oorkonde uit het begin van de 13^e eeuw. De kerk brandde in 1472 geheel uit en werd tijdens de Reformatie enkele malen geplunderd. De laatste katholieke mis in de oude Adrianuskerk werd op 20 juli 1572 gevoerd, en enkele

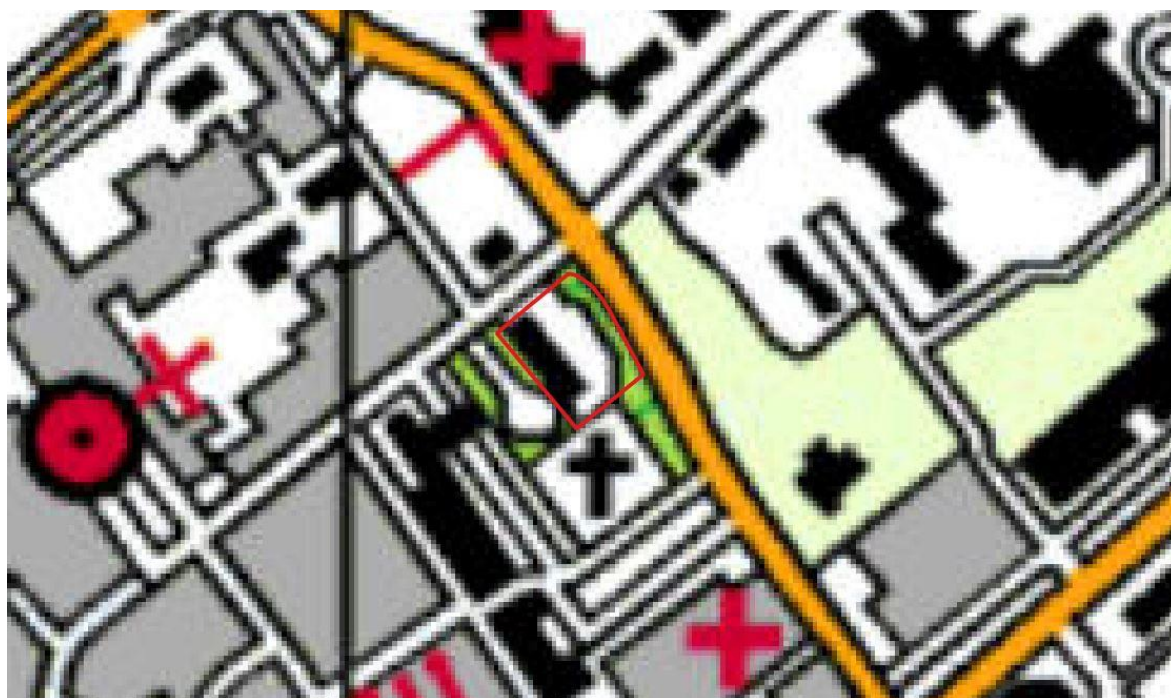
⁸ <http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/>.

⁹ <http://topotijdreis.nl/>.

maanden later werd de kerk overgedragen aan de protestanten. Dit is het kerkgebouw dat zich nog steeds aan de Kerkstraat/Wilhelminaplein bevindt. In 1790 werd, nadat de katholieken weer openlijk hun geloof mochten belijden, een nieuwe Rooms Katholieke parochiekerk gebouwd, eveneens gewijd aan Adriaan. Dit is de kerk die op de Kadasterkaart van 1811-1832 staat aangegeven. In 1868 werd deze kerk vervangen door een nieuwe neogothische Adrianuskerk. Vanwege bouwkundige gebreken werd deze kerk in 1931 wederom vervangen door de huidige Adrianuskerk aan de Molenstraat.¹⁰

Afbeelding 6 Uitsnede Topografische kaart 1930. Het plangebied is globaal in rood aangegeven. Bron: Topotijdreis.

Afbeelding 7 Uitsnede Topografische kaart 2000. Het plangebied is globaal in rood aangegeven. Bron: Topotijdreis.

¹⁰ <http://www.meertens.knaw.nl/bedevaart/bol/plaats/1158>.

Deze ontwikkeling is op de opeenvolgende topografische kaarten te volgen tot aan 1930 (*afbeelding 6*). Op de kaart van 1850 staat het kerkgebouw nog op de locatie van 1811-1832; op de kaart van 1880 is de kerk naar het westen verschoven. Blijkbaar is de nieuwe kerk van 1868 *naast* de kerk van 1790 gebouwd. Wellicht dat dat het meest praktisch was met het oog op de transitie van het oude naar het nieuwe gebouw. Het kerkgebouw van 1868 is daarmee gebouwd op wat nu het plantsoentje is met de bronzen beeld van de Piëta uit 1949. Dit plantsoen biedt toegang tot de achtergelegen begraafplaats.

De geschiedenis van deze begraafplaats valt ook te traceren op basis van een artikel van mevr. Schreuder-Fransen van de Historische Vereniging Oud Honselersdijk/Naaldwijk uit 2016.¹¹ Nadat per verordening van 7 augustus 1827 was bepaald dat de doden niet meer begraven mochten worden in kerken, kocht de gemeente een stuk grond aan van Wouter van der Hoeven en Cornelis van Breemen (die volgens de aanwijzende tafels ook de onderliggende percelen in bezit had). Het door de gemeente aangekochte perceel is het reeds genoemde perceel 660 aan de Dijkweg. Op 17 januari 1829 werd daar de eerste dode begraven. De begraafplaats lag dus op de hoek van de huidige Dijkweg en de Verdilaan, ongeveer op de plek waar nu het verzetsmonument staat. De begraafplaats was in 1865 toe aan uitbreiding, maar de gemeente kon niet tot overeenstemming komen met verkopers. Daarom werd een stuk grond gekocht, verder weg aan de Geestweg waar zich nog steeds de algemene begraafplaats van Naaldwijk bevindt. De Rooms Katholieke gemeenschap zocht naar een eigen begraafplaats vlakbij de kerk. Pastoor Jacobus Nicolaas Mazza (1761-1830) kocht met het kerkbestuur een stuk grond van Jacob de Groot, achter de kerk (perceel 648 op de Kadasterkaart). De begraafplaats werd in 1828 ingezegend, en twee jaar later werd pastoor Mazza op 'zijn' begraafplaats begraven. In de loop der tijd werd het kerkhof te klein. Het kerkhof is op 1 januari 1982 gesloten verklaard.¹²

Tot zover het verhaal achter het kerkgebouw en de huidige begraafplaats. Wat onduidelijk blijft is de status van in eerste instantie de oostzijde van het huidige plangebied, het gedeelte dat op de Kadasterkaart niet bebouwd is, maar op de aanwijzende tafels niet alleen als kerk maar ook als begraafplaats is aangegeven. Zijn daar tussen 1790 en 1827 ook doden begraven, of gebeurde dat alleen in de kerk? Op de topografische kaart van 1850 is het gedeelte naast de kerk nog zonder aanduiding. Op de eerstvolgende duidelijke kaart van 1880 verschijnt bebouwing binnen het huidige plangebied, langs de straatzijde. Deze bebouwing is nog steeds zichtbaar op de kaart van 1930 (*afbeelding 6*). Mogelijk gaat het hier om een pastoorswoning. Als hier is gebouwd, direct naast de kerk, lijkt het aannemelijk dat een eventueel kerkhof, voor zover aanwezig, eerst is geruimd.

Op de topografische kaart van 1939 is de kerk niet meer zichtbaar, maar al verplaatst naar de huidige locatie. Op de plek waar op de kaarten van 1880-1930 een huis staat aangegeven staat nog steeds een gebouw. Dit gebouw blijft de enige bebouwing binnen het plangebied tot aan 1960, wanneer dit gebouw van de kaart verdwijnt. Op dat moment verschijnt er weer bebouwing direct langs de zuidwestzijde van het plangebied verschijnt, een langwerpig gebouw haaks op de Dijkweg (dus op de locatie waar eerst het kerkgebouw heeft gestaan). De opeenvolgende kaarten laten steeds een wat vlekkerige aanduiding van bebouwing zien; tussen 1990 en 1999 is deze bebouwing opeens weer verdwenen, om op de kaart van 2000 weer terug te keren (*afbeelding 7*). Deze bebouwing verdwijnt vervolgens weer op de kaart van 2010; momenteel is het plangebied geheel onbebouwd en braakliggend.

Bouwhistorische waarden (LS04)

Voor bouwhistorische waarden zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

¹¹ Corry Schreuder-Fransen van de Historische Vereniging Oud Honselersdijk/Naaldwijk (<http://www.wos.nl/streekhistorie-de-r-k-begraafplaats-aan-de-dijkweg/nieuws/item?824574>).

¹² Corry Schreuder-Fransen van de Historische Vereniging Oud Honselersdijk/Naaldwijk (<http://www.wos.nl/streekhistorie-de-r-k-begraafplaats-aan-de-dijkweg/nieuws/item?824574>).

- het Rijksmonumentenregister;¹³
- de lijst van gemeentelijke monumenten in Naaldwijk;¹⁴
- de kadastrale minuut 1811-1832;¹⁵
- de MIP-objecten;¹⁶
- de Cultuurhistorische atlas van de provincie Zuid-Holland.¹⁷

Binnen het plangebied bevinden zich geen bovengrondse bouwhistorische waarden. Op basis van kaartmateriaal bevinden zich wel de resten van een kerkgebouw uit de periode 1790 tot 1868 in de ondergrond. Aan de straatzijde in de noordoosthoek van het plangebied heeft bebouwing gestaan tussen 1880 en 1960. Langs de zuidwestzijde, langs de kavelgrens, heeft tussen 1960 en 2010 ook bebouwing gestaan. Al deze bebouwing is inmiddels verdwenen.

Huidig gebruik (LS02)

Het plangebied heeft een oppervlak van ca. 1.250 m². Het plangebied is momenteel braakliggend.

Mogelijke verstoringen (LS03)

Binnen het plangebied hebben diverse bodemverstorende activiteiten plaatsgevonden, waarvan de meest ingrijpende de bouw en sloop van een kerkgebouw is, en vervolgens de bouw en sloop van in ieder geval twee gebouwen. Onduidelijk is tot hoe diep de natuurlijke bodemopbouw op deze locatie hierdoor is verstoord geraakt; op de locatie van het voormalige kerkgebouw zal dat aanzienlijk zijn geweest.

3.3 Archeologische waarden (LS04)

Voor de archeologische gegevens omtrent het onderhavige plangebied is het Archeologisch Informatiesysteem (Archis) geraadpleegd, dat alle geregistreerde archeologische monumenten, onderzoeken, en waarnemingen/vondstlocaties bevat. In de oude versie Archis 2 werd een onderscheid gemaakt tussen waarnemingen en vondsten. In Archis3 zijn deze categorieën samengevoegd tot de nieuwe benaming 'vondstlocaties'.

Binnen en in een straal van 500 meter rondom het plangebied zijn in Archis twee monumenten geregistreerd. AMK-terrein 10.692 (Lage Woerd) bevindt zich op 350 m ten noordwesten van het plangebied. Het betreft hier resten van de Hofstede 'De Lage Woerd' uit de Late Middeleeuwen, met bijbehorende vondstlocatie 2832662100. Het terrein is waarschijnlijk sterk verstoord. Ca. 450 m ten noorden van het plangebied ligt AMK-terrein 'Centrum/Grote Woerdlaan', met de bijbehorende vondstlocaties 3059479100 en 3105842100. Het gaat hier eveneens om de resten van een laatmiddeleeuwse hofstede, 'De Hoge Woerd' dit keer. Mogelijk bevinden zich hier nog resten van funderingen, met mogelijk nog nederzettingsresten uit de Romeinse tijd. Ten noord- en zuidwesten van het plangebied liggen op een afstand tussen de 250 en 400 m van het plangebied nog drie vondstlocaties. Vondstlocatie 3999266100 noemt geen concrete vondst maar beschrijft een bodemopbouw die bestaat uit een top van zandige haakwalafzettingen op ca. 70 cm beneden maaiveld, met verspoelde veenlagen op ca. 180 tot 225 cm beneden maaiveld. Vondstlocatie 2817653100 behoort bij een opgraving uit 1990 naar de resten van het pastoorshuis uit de 15^e en 16^e eeuw. Het huis had een fundering van kloostermoppen en was omgracht. Vondstlocatie 2073165100 hoort bij een proefsleuvenonderzoek uit 2005, waarbij vondstmateriaal uit de Late Middeleeuwen is aangetroffen in de vorm van muurwerk, en grote hoeveelheden aardewerk en steengoed.

¹³ <https://cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/kennis/voorbeelden/rijksmonumentenregister>.

¹⁴ https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_gemeentelijke_monumenten_in_westland.

¹⁵ <http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/>.

¹⁶ <https://cultureelerfgoed.nl/node/1423>.

¹⁷ http://pzh.b3p.nl/viewer/app/Cultuur_historische_atlas.

Verder zijn in de nabije omgeving nog enkele archeologische onderzoeken uitgevoerd. Van belang daarbij is een booronderzoek uit 2003, op 80 meter ten oosten van het plangebied bij Het Trefpunt (Archis3: 2060359100). De bodem bleek hier tot ca. 120-150 cm beneden maaiveld verstoord met daar onder afgetopte afzettingen van het Laagpakket van Walcheren (Duinkerke III), met daaronder dek- en geulafzettingen (Duinkerke I). Hier is verder geen vervolgonderzoek geadviseerd. Ca. 150 m ten oosten van het plangebied is in 2009 een booronderzoek uitgevoerd bij de Stokdijkkade. Onder een verstoorde bovenlaag van ca. 30 - 150 cm beneden maaiveld werden beddingafzettingen aangetroffen, met daaronder een dun laagje niet-veraard Hollandveen op 220-231 cm beneden maaiveld. Onder het veen bevonden zich geul en/of oeverafzettingen. Ook hier is geen vervolgonderzoek geadviseerd.

3.4 Gespecificeerde archeologische verwachting (LS05)

Het bureauonderzoek had tot doel na te gaan of er reeds bekende archeologische waarden in de vorm van archeologische monumenten of waarnemingen/vondstlocaties binnen het plangebied bekend zijn en om een gespecificeerde archeologische verwachting te bepalen. Binnen het plangebied bevinden zich geen bekende archeologische waarden. Op basis van de landschappelijke situatie heeft het plangebied een hoge archeologische verwachting voor de periode Late IJzertijd/Vroege Middeleeuwen op de afzettingen van de Gantel. De mogelijke archeologische sporen en vondsten uit deze periode kunnen naar verwachting direct onder het maaiveld, tot ca. 2 m beneden maaiveld worden aangetroffen. Mogelijke archeologische resten kunnen bestaan uit o.a. grondsporen van structuren zoals boerderijen, bijgebouwen, sloten, greppels en afvalkuilen, en vondsten van o.a. aardewerk, bot en metaal. Op basis van de gemeentelijke archeologische beleidskaart bestaat er een hoge archeologische verwachting voor de periode Late Middeleeuwen/Nieuwe tijd ('historische stads- of dorpskern'). Deze begrenzing is vastgesteld op basis van de kaart van Kruikius en de Kadasterkaart uit 1811-1832. Op de kaart van Kruikius is het plangebied in gebruik als boomgaard en bevindt zich geen bebouwing binnen het plangebied. Eventuele eerdere bebouwing op deze locatie is niet uit te sluiten, maar de kans hierop wordt gezien de afstand tot de kern van Naaldwijk als laag tot middelhoog ingeschat. Het plangebied heeft echter een hoge archeologische verwachting op het aantreffen van resten die behoren tot het Rooms Katholieke kerkgebouw uit 1790-1868. Tevens bestaat er een hoge archeologische verwachting op het aantreffen van bebouwing in de noordoosthoek van het plangebied en langs de zuidwestzijde van het plangebied. Deze bebouwing stamt uit de late 19^e eeuw tot aan de late 20^e eeuw. Onduidelijk is in hoeverre deze bebouwing de natuurlijke bodemopbouw heeft aangetast. Voor wat betreft het kerkgebouw is eveneens onduidelijk of zich nog resten van funderingen/muren in de bodem bevinden, of dat deze geheel zijn verwijderd bij de sloop in 1868, of zijn verstoord door de 20^e eeuwse bebouwing tussen 1960 en 2010.

Deze gespecificeerde archeologische verwachting kan puntsgewijs als volgt worden samengevat:

1. Datering

Binnen het plangebied kunnen de volgende archeologische resten worden aangetroffen:

- Een hoge archeologische verwachting op het aantreffen van resten van bebouwing uit de 18^e tot en met de 20^e eeuw, bestaande uit resten van de Katholieke kerk uit 1790-1868, en bebouwing uit de late 19^e tot de late 20^e eeuw;
- Een lage tot middelhoge archeologische verwachting op resten van bewoning en menselijke activiteit uit de Late Middeleeuwen tot aan 1790;
- Een middelhoge archeologische verwachting op het aantreffen van resten van bewoning en menselijke activiteit uit de IJzertijd t/m de Vroege Middeleeuwen;
- Een lage archeologische verwachting op het aantreffen van begravingen uit de 18^e en 19^e eeuw.

2. Complextype

- Kerkgebouw (18^e t/m de 19^e eeuw)

- Nederzetting (Ijzertijd t/m de Vroege Middeleeuwen, Late Middeleeuwen, Nieuwe tijd)
- Grafveld (18^e en 19^e eeuw).

3. Omvang

- Kerkgebouw: ca. 600 m², geheel gelegen binnen plangebied;
- Nederzetting: onbekend (nederzettingen kunnen een omvang hebben van honderden vierkante meters of groter),
- Grafveld (18^e en 19^e eeuw): ca. 650 m².

4. Diepteligging

- De resten van bebouwing uit de 18^e tot en met de 20^e eeuw kunnen waarschijnlijk al binnen een meter beneden maaiveld worden aangetroffen;
- De resten van bewoning en menselijke activiteit uit de Late Middeleeuwen tot aan 1790 kunnen waarschijnlijk eveneens binnen een meter beneden maaiveld worden aangetroffen;
- De resten van bewoning en menselijke activiteit uit de Ijzertijd t/m de Vroege Middeleeuwen kunnen direct onder het maaiveld, tot ca. 2 m beneden maaiveld worden aangetroffen;
- De resten van begravingen kunnen waarschijnlijk binnen twee meter beneden maaiveld worden aangetroffen.

5. Gaafheid, conservering

Binnen het plangebied geldt grondwaterpeil 4 (GHG > 40 cm; GLG 80-120 cm); dit betekent dat eventueel botmateriaal, hout etc. gerelateerd aan resten met betrekking tot bewoning/menselijke activiteit uit de Ijzertijd/Vroege Middeleeuwen waarschijnlijk goed bewaard zijn gebleven; hoger gelegen resten middelmatig. De gaafheid en conservering van resten uit andere perioden is onbekend (nog geen gravend onderzoek plaatsgevonden).

6. Locatie

- In de noordelijke en westelijke helft van het plangebied kunnen resten van bebouwing uit de 18^e tot en met de 20^e eeuw worden aangetroffen;
- In de oostelijke helft van het plangebied kunnen begravingen worden aangetroffen;
- In het gehele plangebied kunnen resten van bewoning en menselijke activiteit uit de Ijzertijd t/m de Vroege Middeleeuwen en uit de Late Middeleeuwen tot aan 1790 worden aangetroffen.

7. Uiterlijke kenmerken

- Resten van bebouwing uit de 18^e tot en met de 20^e eeuw, bestaande uit resten van de Katholieke kerk uit 1790-1868, en bebouwing uit de late 19^e tot de late 20^e eeuw. Deze resten kunnen worden aangetroffen in de vorm van funderingsresten, muurresten en/of uitbraaksleuven;
- Resten van bewoning en menselijke activiteit uit de Late Middeleeuwen tot aan 1790. Deze resten kunnen worden aangetroffen in de vorm van muurresten, grondsporen van structuren zoals boerderijen, bijgebouwen, sloten, greppels en afvalkuilen, en vondsten van bijvoorbeeld aardewerk, bot en metaal;
- Resten van bewoning en menselijke activiteit uit de Ijzertijd t/m de Vroege Middeleeuwen. Deze resten kunnen worden aangetroffen in de vorm van grondsporen van structuren zoals boerderijen, bijgebouwen, sloten, greppels en afvalkuilen, en vondsten van bijvoorbeeld aardewerk, bot en metaal;
- Resten van begravingen uit de 18^e en 19^e eeuw. Deze resten kunnen worden aangetroffen in de vorm van (waarschijnlijk verspreid) menselijk botmateriaal.

8. Mogelijke verstoringen

De bouw en sloop van de Katholieke kerk en opeenvolgende bebouwing uit de late 19^e tot de late 20^e eeuw aan de westzijde van het plangebied hebben mogelijk oudere/dieper gelegen resten verstoord. Aan

de noordoostzijde is sprake geweest van bebouwing uit de late 19^e eeuw t/m begin van de 20^e eeuw; deze heeft mogelijk slechts voor oppervlakkige verstoring gezorgd. Er zijn geen aanwijzingen voor verstoringen in de zuidoost zijde van het plangebied.

9. Bedreiging van eventueel aanwezige archeologische waarden

De geplande nieuwbouw beslaat vrijwel het gehele plangebied. Eventuele archeologische resten zullen daardoor worden bedreigd.

3.5 Advies vervolgonderzoek (LS05)

Op basis van de resultaten van onderhavig onderzoek adviseert Vestigia in eerste instantie het archeologisch verwachtingsmodel te toetsen door middel van een verkennend en karterend booronderzoek. Het gaat dan in eerste instantie om het opsporen van eventuele bewoningslagen uit de periode Late IJzertijd t/m de Late Middeleeuwen met een duidelijke cultuurlaag en een spreiding van aardewerk. Tevens kan worden vastgesteld in hoeverre de bodem is verstoord. Omdat er sprake is van een vastgestelde archeologische waarde, dient er te worden geboord in een verdicht grid waarbij de monsters worden onderzocht op archeologische indicatoren (karterend booronderzoek). Er dient te worden geboord in een verspringend grid van 17 x 20 m (methode C3 richtlijn karterend booronderzoek), hetgeen uitkomt op 5 boringen. De boringen dienen te worden gezet met behulp van een edelmanboor diameter 12 cm. Voor wat betreft de hoge archeologische verwachting voor de Nieuwe tijd zal in overleg met het bevoegd gezag moeten worden vastgesteld of er verder onderzoek dient te worden uitgevoerd, en zo ja, op welke wijze.

4 Inventariserend veldonderzoek

4.1 Vraagstelling onderzoek

Het doel van het Inventariserend veldonderzoek door middel van boringen (IVO-O) verkennende fase is inzicht te krijgen in vormeenheden van het landschap die van invloed zijn geweest op de locatiekeuze in het verleden, om zo kansarme zones uit te sluiten van, en kansrijke zones te selecteren voor, volgende vormen van onderzoek. Het doel van het Inventariserend veldonderzoek door middel van boringen (IVO-O) karterende fase is het systematisch onderzoeken van het terrein op de aanwezigheid van vondsten en/of sporen met als vraag "zijn er (voldoende) aanwijzingen voor het aannemen of verwerpen van de gespecificeerde archeologische verwachting?" Het overkoepelende doel van het inventariserend veldonderzoek is het aanvullen en toetsen van de gespecificeerde archeologische verwachting, waarbij (extra) informatie wordt verkregen over bekende en/of verwachte archeologische waarden in een onderzoeksgebied. Dit omvat de aan- of afwezigheid, de aard, de omvang, de datering, de gaafheid, de conservering en de inhoudelijke kwaliteit van de archeologische waarden.

Aan de hand van het booronderzoek zijn voor zover mogelijk de volgende onderzoeksvragen beantwoord:

- wat zijn de geo(morfo)logische en bodemkundige kenmerken van de ondergrond van het plangebied?
- in hoeverre is de oorspronkelijke bodemopbouw intact met het oog op de eventuele aanwezigheid en gaafheid van archeologische vindplaatsen?
- bevinden zich in de ondergrond van het plangebied archeologische indicatoren en zo ja, waaruit bestaan deze?
- geven de resultaten van het veldonderzoek aanleiding tot vervolgstappen in het kader van de planontwikkeling in relatie tot de archeologische monumentenzorg?

4.2 Toegankelijkheid van het onderzoeksgebied

Het terrein was ten tijde van het onderzoek vrij te betreden. In verband met de ligging van kabels en leidingen is voorafgaand aan het veldonderzoek door Vestigia een KLIC-melding uitgevoerd. De boorpunten zijn hierop aangepast. Overige bijzondere randvoorwaarden ten aanzien van milieu (zoals bodemverontreiniging) zijn niet bekend.

4.3 Onderzoeksmethode

Binnen het plangebied zijn in totaal 6 verkennende/karterende boringen gezet verspreid over het plangebied in een verspringend grid van 17 x 20 m (methode C3 richtlijn karterend booronderzoek). Dit komt overeen met een boordichtheid van ca. 30 boringen per hectare. Alle boringen zijn doorgezet tot minimaal 4 m beneden maaiveld. De boringen zijn uitgevoerd met een megaboer (diameter 12 cm).

De opgeboorde grond is conform de richtlijn verbrokkeld en versneden en daarna handmatig (macroscopisch) onderzocht op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals houtskool, aardewerkfragmenten, vuursteen, (verbrand) bot, grind en het voorkomen van fosfaatvlekken. NAP-hoogtes zijn via het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN-3) verkregen; gemiddeld ligt het maaiveld rond de 0,75 meter +NAP. De boorpunten zijn met GPS ingemeten en op een boorpuntenkaart geplot. De boorstaten zijn beschreven conform de ASB.¹⁸ Het onderzoek is uitgevoerd conform de in de beroepsgroep geldende richtlijnen vastgelegd in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA versie 4.0).¹⁹

¹⁸ Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode (Bosch 2008).

¹⁹ CCvD Archeologie 2016: <http://sikb.nl/archeologie/richtlijnen/brl-4000>.

Afbeelding 8 Impressie plangebied ten tijde van het onderzoek (foto richting het noorden). Aan de linkerkant staat het gras minder hoog, hetgeen op de foto overkomt als donkere vlek. Foto Vestigia d.d. 19 juni 2018.

4.4 Resultaten veldonderzoek

Het terrein was begroeid met gras waardoor de zichtbaarheid sterk beperkt was en een oppervlaktekartering naar de aanwezigheid van bijvoorbeeld bot of aardewerk scherven niet zinvol was. Binnen het plangebied is echter een verschil in begroeiing waargenomen. In het westelijk deel van het plangebied is minder gras aanwezig. De contouren hiervan komen globaal overeen met de contouren van de bebouwing van de Katholieke kerk en de meest recente bebouwing uit de 20^e eeuw.

Op basis van de boringen kan het volgende beeld van bodemopbouw worden geschetst: het bovenste pakket bestaat uit een verstoorde laag met baksteen- en puinresten. Daaronder zijn getijdeafzettingen van het Laagpakket van Walcheren, Formatie van Naaldwijk aangetroffen. Binnen of op de top van deze afzettingen is een humeuze laag aangetroffen. Deze humeuze laag is een begraven bodem uit de Late IJzertijd/ Vroege Middeleeuwen.

De bouwvoor bestaat voornamelijk uit zand met kleibrokken, vermengd met baksteenresten tot een diepte van 85 tot 170 centimeter beneden maaiveld. In deze laag is bouwzand aanwezig uit de (sub)recente tijd. De top van de bouwvoor is matig tot sterk humeus.

Onder de bouwvoor zijn gelaagde klei- en zandafzettingen aangetroffen tot een diepte van 4 meter. Deze afzettingen zijn typerend voor een getijdenmilieu. In het oostelijk deel van het plangebied is in de boringen 1 en 2, en in mindere mate boring 3, in de getijdenafzettingen een bodem aangetroffen. Deze bodem bestaat uit een 15 tot 30 centimeter dikke laag zwak tot matig zandige klei, op een diepte tussen de 160 en 200 cm beneden maaiveld. Deze klei is matig stevig vanwege de rijping die is opgetreden. Tijdens

het booronderzoek zijn in de boringen, met uitzondering van het genoemde baksteenpuin, geen verdere archeologische indicatoren aangetroffen.

Abbeelding 9 De bovenste 2 meter van boring 2. Kenmerkend is de humeuze laag op 160 centimeter diepte. Foto Vestigia d.d. 19 juni 2018.

4.5 Conclusies veldonderzoek

Wat zijn de geo(morfo)logische en bodemkundige kenmerken van de ondergrond van het plangebied?

In de boringen zijn direct onder de verstoorde bovenlaag getijdeafzettingen aangetroffen vanaf een diepte van 85 tot 170 centimeter beneden maaiveld. In deze getijdeafzettingen is een bodem aangetroffen. Deze bodem is aangetroffen op een diepte tussen de 160 en 200 centimeter beneden maaiveld.

In hoeverre is de oorspronkelijke bodemopbouw intact met het oog op de eventuele aanwezigheid en gaafheid van archeologische vindplaatsen?

Binnen het plangebied is aan de oostzijde van het plangebied (boring 1, 2 en 3) een intacte bodemopbouw aangetroffen die archeologische resten kan bevatten uit de Late IJzertijd t/m de Vroege Middeleeuwen. Deze bodemopbouw kenmerkte zich door een 15-30 centimeter dikke aanrijningshorizont binnen getijdeafzettingen. Het bovenste pakket is plaatselijk tussen de 85 tot 170 centimeter beneden maaiveld verstoord, waarschijnlijk vanwege de (sub)recente bebouwing, waaronder bebouwing die op basis van historisch kaartmateriaal kan hebben bestaan uit een kerkgebouw uit de periode 1790-1868 in het westelijke deel van het plangebied, maar mogelijk ook bebouwing uit de late 19^e eeuw tot aan de late 20^e eeuw.

Bevinden zich in de ondergrond van het plangebied archeologische indicatoren en zo ja, waaruit bestaan deze?

Er zijn binnen het plangebied, op baksteenresten na, geen archeologische indicatoren aangetroffen.

Geven de resultaten van het veldonderzoek aanleiding tot vervolgstappen in het kader van de planontwikkeling in relatie tot de archeologische monumentenzorg?

Op basis van het bureau- en veldonderzoek onderzoek kan de archeologische verwachting als volgt worden geformuleerd:

1. Datering

Binnen het plangebied kunnen de volgende archeologische resten worden aangetroffen:

- Een hoge archeologische verwachting op het aantreffen van resten van bebouwing uit de 18^e tot en met de 20^e eeuw, bestaande uit resten van de Katholieke kerk uit 1790-1868, en bebouwing uit de late 19^e tot de late 20^e eeuw;
- Een lage tot middelhoge archeologische verwachting op resten van bewoning en menselijke activiteit uit de Late Middeleeuwen tot aan 1790;
- Een middelhoge archeologische verwachting op het aantreffen van resten van bewoning en menselijke activiteit uit de IJzertijd t/m de Vroege Middeleeuwen;
- Een lage archeologische verwachting op het aantreffen van begravingen uit de 18^e en 19^e eeuw.

2. Complextypen

- Kerkgebouw (18^e t/m de 19^e eeuw)
- Nederzetting (IJzertijd t/m de Vroege Middeleeuwen, Late Middeleeuwen, Nieuwe tijd)
- Grafveld (18^e en 19^e eeuw).

3. Omvang

- Kerkgebouw: ca. 600 m², geheel gelegen binnen plangebied;
- Nederzetting: onbekend (nederzettingen kunnen een omvang hebben van honderden vierkante meters of groter),
- Grafveld (18^e en 19^e eeuw): ca. 650 m².

4. Diepteligging

- De resten van bebouwing uit de 18^e tot en met de 20^e eeuw kunnen waarschijnlijk al binnen een meter beneden maaiveld worden aangetroffen;
- De resten van bewoning en menselijke activiteit uit de Late Middeleeuwen tot aan 1790 kunnen waarschijnlijk eveneens binnen een meter beneden maaiveld worden aangetroffen;
- De resten van bewoning en menselijke activiteit uit de IJzertijd t/m de Vroege Middeleeuwen kunnen vanaf ca. 160 cm beneden maaiveld worden aangetroffen;
- De resten van begravingen kunnen waarschijnlijk binnen twee meter beneden maaiveld worden aangetroffen.

5. Gaafheid, conservering

Binnen het plangebied geldt grondwaterpeil 4 (GHG > 40 cm; GLG 80-120 cm); dit betekent dat eventueel botmateriaal, hout etc. gerelateerd aan resten met betrekking tot bewoning/menselijke activiteit uit de IJzertijd/Vroege Middeleeuwen waarschijnlijk goed bewaard zijn gebleven; hoger gelegen resten middelmatig. De gaafheid en conservering van resten uit andere perioden is onbekend (nog geen gravend onderzoek plaatsgevonden).

6. Locatie

- In de noordelijke en westelijke helft van het plangebied kunnen resten van bebouwing uit de 18^e tot en met de 20^e eeuw worden aangetroffen;
- In de oostelijke helft van het plangebied kunnen begravingen worden aangetroffen;
- In het gehele plangebied kunnen resten van bewoning en menselijke activiteit uit de IJzertijd t/m de Vroege Middeleeuwen en uit de Late Middeleeuwen tot aan 1790 worden aangetroffen.

7. Uiterlijke kenmerken

- Resten van bebouwing uit de 18^e tot en met de 20^e eeuw, bestaande uit resten van de Katholieke kerk uit 1790-1868, en bebouwing uit de late 19^e tot de late 20^e eeuw. Deze resten kunnen worden aangetroffen in de vorm van funderingsresten, muurresten en/of uitbraaksleuven;
- Resten van bewoning en menselijke activiteit uit de Late Middeleeuwen tot aan 1790. Deze resten kunnen worden aangetroffen in de vorm van muurresten, grondsporen van structuren zoals boerderijen, bijgebouwen, sloten, greppels en afvalkuilen, en vondsten van bijvoorbeeld aardewerk, bot en metaal;
- Resten van bewoning en menselijke activiteit uit de IJzertijd t/m de Vroege Middeleeuwen. Deze resten kunnen worden aangetroffen in de vorm van grondsporen van structuren zoals boerderijen, bijgebouwen, sloten, greppels en afvalkuilen, en vondsten van bijvoorbeeld aardewerk, bot en metaal;
- Resten van begravingen uit de 18^e en 19^e eeuw. Deze resten kunnen worden aangetroffen in de vorm van (waarschijnlijk verspreid) menselijk botmateriaal.

8. Mogelijke verstoringen

De bouw en sloop van de Katholieke kerk en opeenvolgende bebouwing uit de late 19^e tot de late 20^e eeuw aan de westzijde van het plangebied hebben mogelijk oudere/dieper gelegen resten verstoord. Binnen het plangebied is aan de oostzijde van het plangebied (boring 1, 2 en 3) een intacte bodemopbouw aangetroffen die archeologische resten kan bevatten uit de Late IJzertijd t/m de Vroege Middeleeuwen. Aan de noordoostzijde is sprake geweest van bebouwing uit de late 19^e eeuw t/m begin van de 20^e eeuw; deze heeft mogelijk slechts voor oppervlakkige verstoring gezorgd. Er zijn geen aanwijzingen voor verstoringen in de zuidoost zijde van het plangebied.

9. Bedreiging van eventueel aanwezige archeologische waarden

De geplande nieuwbouw beslaat vrijwel het gehele plangebied. Eventuele archeologische resten zullen daardoor worden bedreigd.

Op basis van deze bevindingen wordt geadviseerd verder vervolgonderzoek uit te voeren.

5 Advies vervolgonderzoek (LS05)

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek (verkennende en karterende fase) kan worden vastgesteld dat zich binnen het plangebied mogelijk archeologische waarden bevinden die door de geplande ingrepen kunnen worden bedreigd. De geplande ingrepen bestaan zoals vermeld uit het aanbrengen van een betonnen paalfundering met gewapende betonnen balken tot ca. 1 m beneden maaiveld, en plaatselijk enkele poeren op ca. 1,6 m beneden peil en een liftput incl. kraanpoer tot ca. 2 m beneden peil. Behoudens deze laatste twee diepere verstoringen, zal het aanbrengen van de fundering plaatsvinden op een diepte hoger dan het archeologisch niveau uit de IJzertijd t/m de Vroege Middeleeuwen, maar wel op het niveau waar zich mogelijk nog o.a. resten van het bewoning, waaronder het kerkgebouw uit 1790, kunnen bevinden. Er is nog geen palenplan bekend, maar de heipalen zullen wel tot in het dieper gelegen archeologische niveau reiken, waardoor eventuele archeologische resten kunnen worden bedreigd.

Gezien de verhoogde archeologische verwachting voor zowel de IJzertijd t/m de Vroege Middeleeuwen als de Late Middeleeuwen/Nieuwe tijd, adviseert Vestigia *Archeologie & Cultuurhistorie* dan ook een vervolgonderzoek in de vorm van een proefsleuvenonderzoek. Voor aanvang van een dergelijk onderzoek dient eerst een door het bevoegd gezag goedgekeurd Programma van Eisen (PvE) te worden opgesteld.

Het bevoegd gezag, de gemeente Westland, dient eerst over het advies in dit rapport een besluit te nemen. Wanneer het bevoegd gezag besluit dat vervolgonderzoek niet noodzakelijk is en het plangebied wordt vrijgegeven voor de voorgenomen ontwikkelingen, blijft de meldingsplicht archeologische toevalsvondst of waarneming van kracht (Erfgoedwet, artikel 5.10 Archeologische toevalsvondst). Aangezien het nooit volledig is uit te sluiten dat tijdens eventueel grondverzet een archeologische 'toevalsvondst' wordt gedaan, is het wenselijk de uitvoerder van het grondwerk te wijzen op de plicht om hiervan zo spoedig mogelijk melding te doen bij het bevoegd gezag, de gemeente Westland, en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Literatuur

- BAKKER, H. DE/J. SCHELLING, 1989: *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland. De hogere niveaus*, Wageningen (Staring Centrum).
- BERENDSEN, H.J.A., 1996: *De vorming van het land, inleiding in de geologie en de geomorfologie*, Assen.
- BERENDSEN, H.J.A., 1997: *Landschappelijk Nederland*, Assen.
- BERENDSEN, H.J.A., 1999: *Handleiding voor fysisch geografisch veldwerk in het laagland*, Universiteit Utrecht (Vakgroep fysische geografie).
- KERKHOF, M., 2012: *Toelichting bij de archeologische beleidskaart van de gemeente Westland*, Delft (DAN 20)
- LOUWE KOOIJMANS, L.P./P.W. VAN DEN BROEKE/H. FOKKENS/A. VAN GIJN, 2005: *Nederland in de prehistorie*, Amsterdam.
- MULDER, E.F.J. DE / GELUK, M.C. / RITSEMA, I.L. / WESTERHOFF, W.E. / WONG, T.E. (RED.), 2003: *De ondergrond van Nederland*, Houten.

Digitale bronnen

- ACTUEEL HOOGTEBESTAND NEDERLAND: www.ahn.nl.
- ARCGIS ONLINE: arcgisonline.com.
- ARCHEOLOGISCH INFORMATIESYSTEEM (ARCHIS): zoeken.cultureelerfgoed.nl
- BODEMLOKET: www.bodemloket.nl.
- TOPOTIJDREIS: www.topotijdreis.nl

Kaarten en bijlagen

Kaart 1:	Ligging plangebied
Kaart 2a:	Geomorfologie
Kaart 2b:	Bodem
Kaart 3:	Archeologie
Kaart 4:	Boorpuntenkaart
Bijlage 1:	Overzicht van geologische en archeologische perioden
Bijlage 2:	Boorstaten

This text was set using the following freely available font software:

Allerta	Copyright (c) 2010, Matt McInerney (http://pixelspread.com), with Reserved Font Name Allerta.
Inconsolata_dz	Copyright (c) 2006, Raph Levien (http://www.levien.com), with Reserved Font Name <Inconsolata>. Copyright (c) 2009, David Zhou (http://blog.nodnod.net/) with Reserved Font Name <Inconsolata_dz>.
Molengo_Vestigia	Copyright (c) 2007, Denis Moyogo Jacquerye, with Reserved Font Name <Molengo>. Copyright (c) 2011, Vestigia BV Archeologie & Cultuurhistorie (www.vestigia.nl), with Reserved Font Name <Molengo_Vestigia>; available at www.vestigia.nl/fonts .

This Font Software is licensed under the SIL Open Font License, Version 1.1.
The license is available with a FAQ at: <http://scripts.sil.org/OFL>

KAART 1 - LIGGING PLANGEBIED

LEGENDA

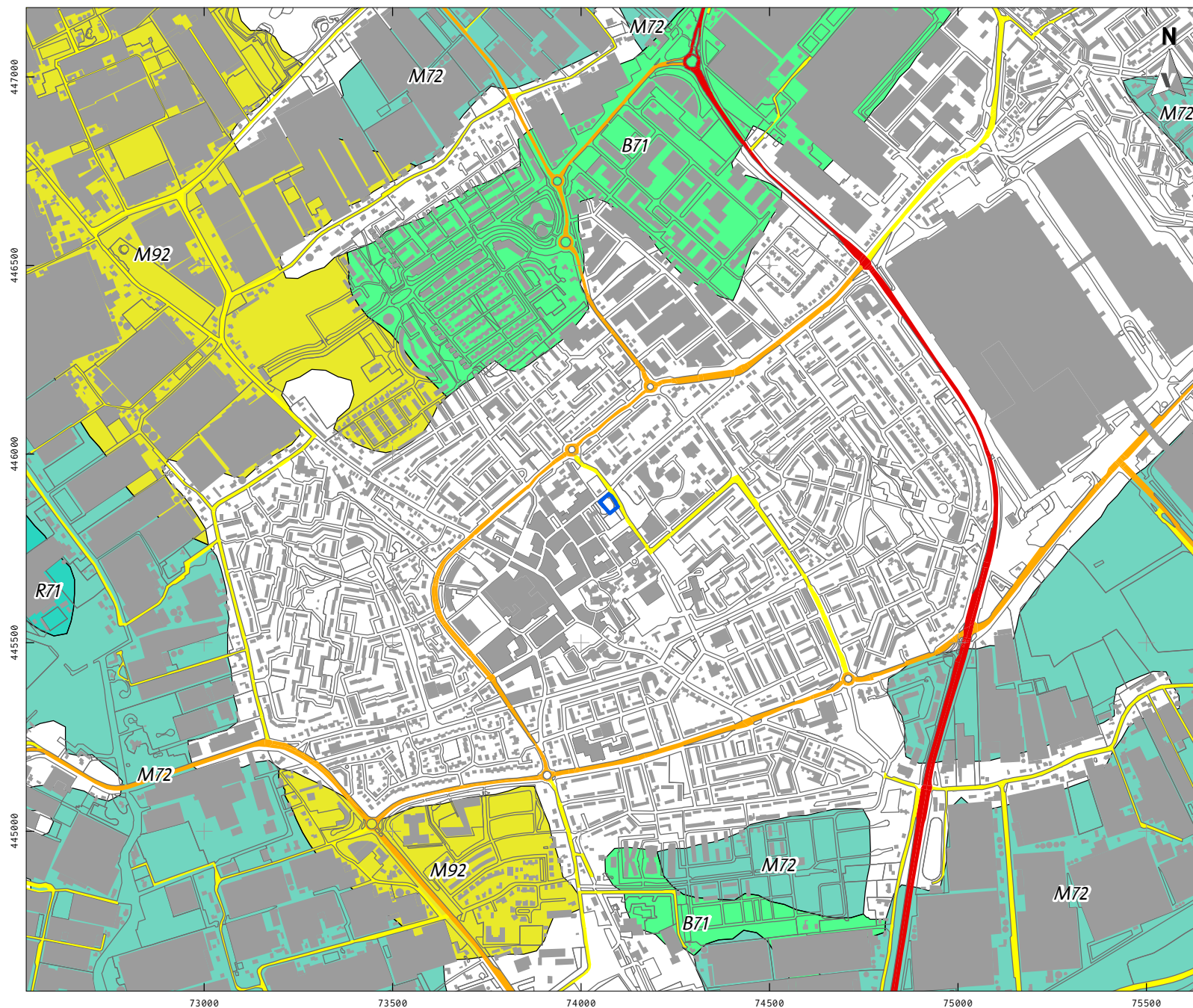
- Plangebied
- Bebouwing
- Water
- Overige topografie
- Snelweg
- Hoofdweg
- Regionale weg
- Lokale weg

Project: V18-3819:
Dijkweg 8 Naaldwijk
Rapport: V1660
Datum: Juni 2018
Bron: Top10NL, CC-BY Kadaster nov 2016

Tekenaar: FvP
Schaal: 1:20.000 / A4

0 200 m

KAART 2A - NATUURLIJK LANDSCHAP, GEOMORFOLOGIE

LEGENDA

- Plangebied
- Bebouwing
- Water
- Overige topografie
- Snelweg
- Hoofdweg
- Regionale weg
- Lokale weg
- B71 Getij-inversierug
- M72 Vlake van getij-afzettingen
- M92 Vlake ontstaan door afgraving en/of egalisatie van duinen of strandwallen
- R71 Getij-kreekbedding, zee-erosiegeul

Project: V18-3819:
Dijkweg 8 Naaldwijk

Rapport: V1660

Datum: Juni 2018

Bron: Top10NL, CC-BY Kadaster nov 2016
Geomorfologische kaart: PDOK
augustus 2017 / Maas et al. 2017

Tekenaar: FvP

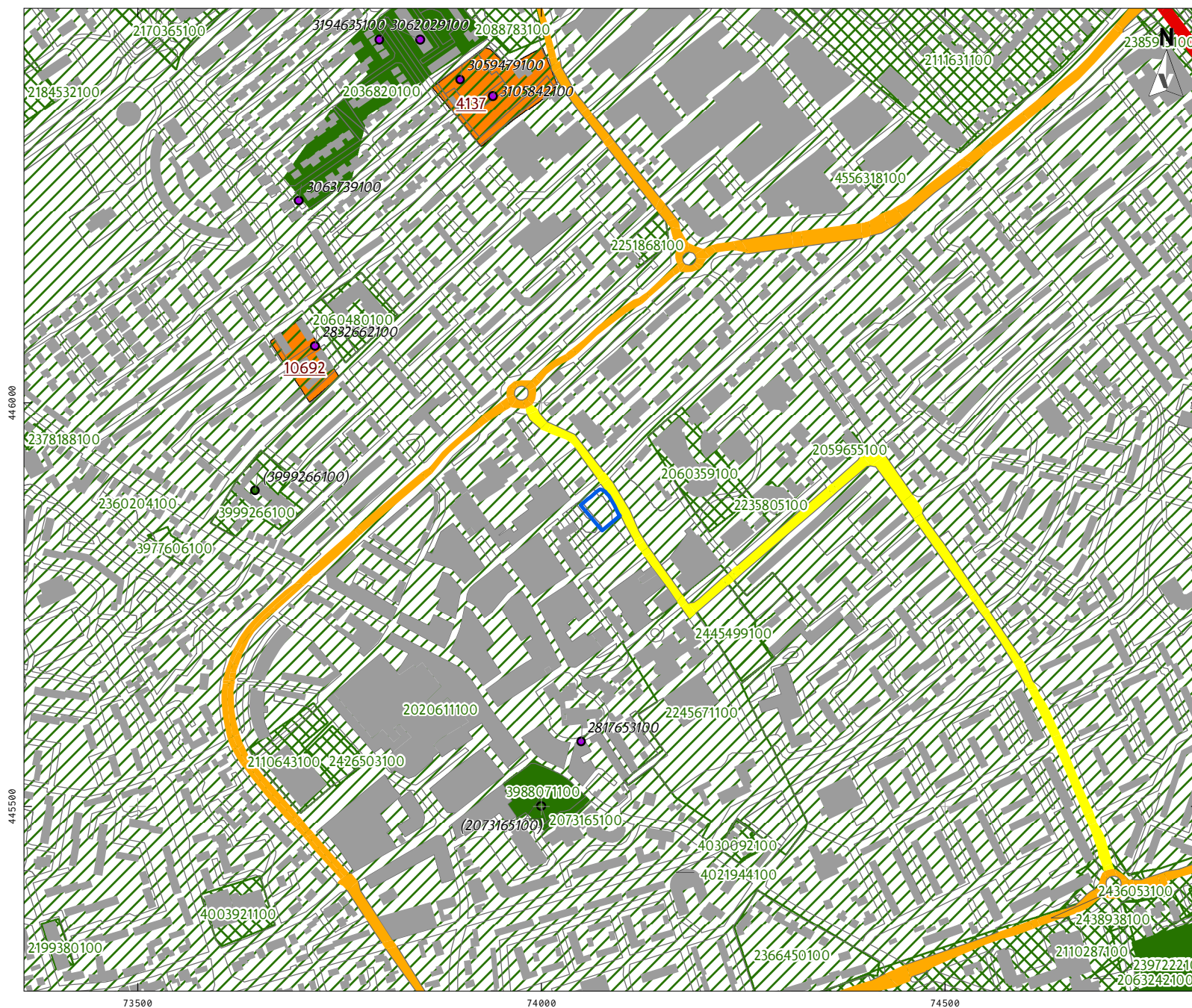
Schaal: 1:15.000 / A4

0 200 m

KAART 2B - NATUURLIJK LANDSCHAP, BODEMKAART

KAART 3 - ARCHEOLOGIE

LEGENDA

Plangebied

Bebouwing

Water

Overige topografie

Snelweg

Hoofdweg

Regionale weg

Lokale weg

Vondstlocaties (waarnemingen)

Losse vondstlocatie

Vondstlocatie gekoppeld aan onderzoek

Onderzoeken

Archeologisch: opgraving of proefsleuven

Archeologisch: booronderzoek

Archeologisch: bureauonderzoek

AMK-terreinen

Terrein van hoge archeologische waarde

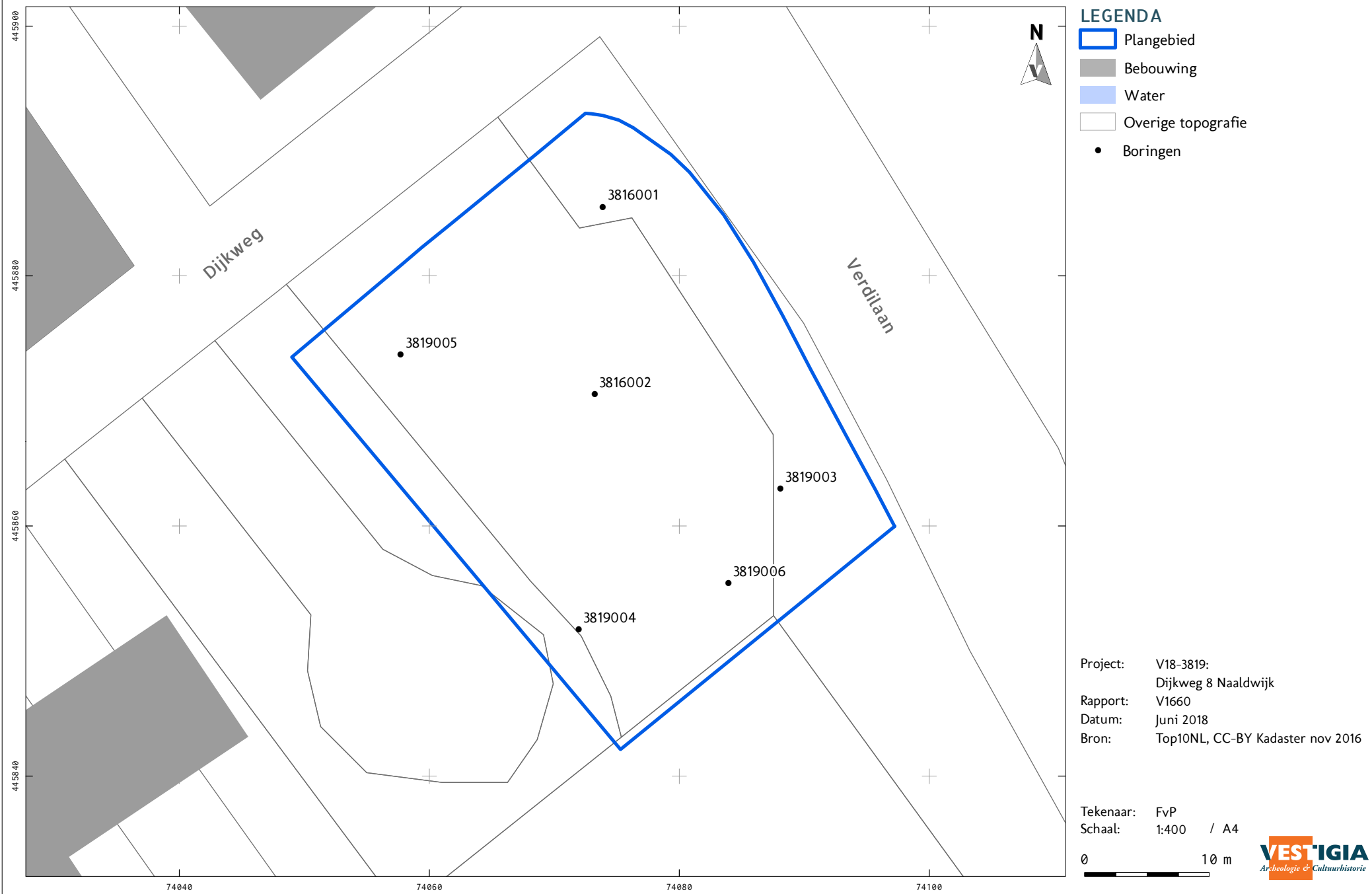
Project: V18-3819:
Dijkweg 8 Naaldwijk
Rapport: V1660
Datum: Juni 2018
Bron: Top10NL, CC-BY Kadaster nov 2016
Onderzoeken, Vondstlocaties
RCE 17 november 2017
Monumenten, RCE juli 2014

Tekenaar: FvP
Schaal: 1:7.000 / A4

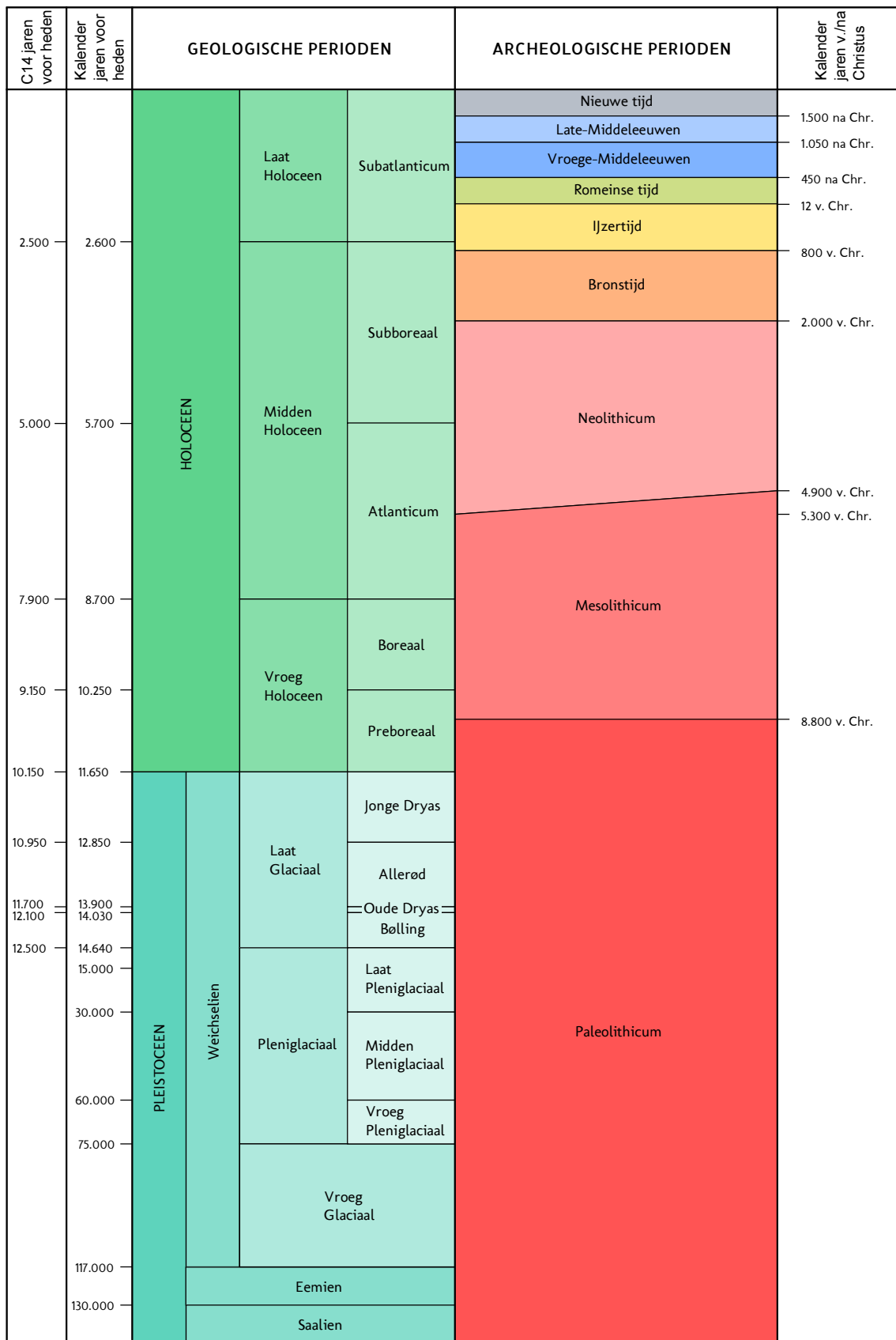
0 200 m

VESTIGIA
Archeologie & Cultuurhistorie

KAART 4 - BOORRESULTATEN

Bijlage 1 Overzicht archeologische en geologische perioden

C14 ouderdommen en gekalibreerde ouderdommen van het Holoceen volgens Van Geel et al. (1980/1981). C14 ouderdom van het Laat Glaciaal volgens Hoek (2001/2008) en gekalibreerde ouderdommen van het Laat Glaciaal volgens Rasmussen et al. (2006). Overige pleistocene chronostratigrafie volgens Westerhoff et al. (2003). Archeologische perioden van de prehistorie volgens Louwe Kooijmans et al. (2005) en overige archeologische perioden volgens Archis.

Periode	Van - tot
Vroeg-Paleolithicum	tot 300.000 voor Chr.
Midden-Paleolithicum	300.000-35.000 voor Chr.
Laat-Paleolithicum	35.000-8800 voor Chr.
Vroeg-Mesolithicum	88.00-7100 voor Chr.
Midden-Mesolithicum	7100-6450 voor Chr.
Laat-Mesolithicum	6450-4900 voor Chr.
Vroeg-Neolithicum	5300-4200 voor Chr.
Midden-Neolithicum	4200-2850 voor Chr.
Laat-Neolithicum	2850-2000 voor Chr.
Vroege-Bronstijd	2000-1800 voor Chr.
Midden-Bronstijd	1800-1100 voor Chr.
Late-Bronstijd	1100-800 voor Chr.
Vroege-IJzertijd	800-500 voor Chr.
Midden-IJzertijd	500-250 voor Chr.
Late-IJzertijd	250-12 voor Chr.
Vroeg-Romeinse tijd	12 voor-70 na Chr.
Midden-Romeinse tijd	70-270 na Chr.
Laat-Romeinse tijd	270-450 na Chr.
Vroege-Middeleeuwen	450-1050 na Chr.
Late-Middeleeuwen	1050-1500 na Chr.
Nieuwe Tijd A	1500-1650 na Chr.
Nieuwe Tijd B	1650-1850 na Chr.
Nieuwe Tijd C	1850-1950 na Chr.

Bijlage 2 Boorstaten

3819001

Soort boring : Archeologische boring
 Coördinaatsysteem : Rijksdriehoeksmeting
 X-coördinaat (m) : 74074
 Y-coördinaat (m) : 445886
 Referentieveld : Normaal Amsterdams Peil
 Maaiveld (cm) : 83

Lithologie

Diepte (cm)	Omschrijving Grondsoort	Archeologische indicatoren
0 - 70	zand zwak siltig, matig humeus, donker-bruin, Zand: matig fijn, zeer grote spreiding, spoor baksteen, basis geleidelijk	spoor baksteen
70 - 85	zand zwak siltig, matig humeus, donker-bruin, Zand: matig fijn, zeer grote spreiding, spoor baksteen, basis geleidelijk, Opm.: lichter	
85 - 105	zand zwak siltig, matig grindig, zwak humeus, donker-bruin, spoor puinresten, basis scherp	
105 - 170	zand kleiig, grijs, Zand: zeer grof, Schelpen: weinig schelpmateriaal, brakwaterklei	
170 - 175	klei zwak zandig, matig humeus, bruin, matig stevig, basis scherp, A-horizont, begraven	
175 - 225	klei matig zandig, grijs, matig slap, Schelpen: weinig schelpmateriaal, brakwaterklei	
225 - 275	zand kleiig, grijs, matig slap, Schelpen: weinig schelpmateriaal, brakwaterklei	
275 - 400	klei matig zandig, grijs, matig slap, Schelpen: weinig schelpmateriaal, brakwaterklei	

3819002

Soort boring : Archeologische boring
 Coördinaatsysteem : Rijksdriehoeksmeting
 X-coördinaat (m) : 74073
 Y-coördinaat (m) : 445871
 Referentieveld : Normaal Amsterdams Peil
 Maaiveld (cm) : 71

Lithologie

Diepte (cm)	Omschrijving Grondsoort	Arc indi
0 - 40	zand zwak kleiig, sterk humeus, donker-bruin	
40 - 50	zand zwak siltig, licht-bruin, Opm.: bouwzand	
50 - 75	zand sterk siltig, zwak humeus, bruin, weinig baksteen, weinig puinresten	
75 - 145	zand zwak siltig, licht-bruin, Zand: zeer grof	
145 - 160	klei zwak zandig, blauw-grijs, Schelpen: weinig schelpmateriaal	
160 - 165	klei zwak siltig, matig humeus, donker-blauw-grijs, Schelpen: weinig schelpmateriaal	
165 - 400	klei matig zandig, grijs, Schelpen: weinig schelpmateriaal, brakwaterklei	

3819003

Soort boring : Archeologische boring
 Coördinaatsysteem : Rijksdriehoeksmeting
 X-coördinaat (m) : 74088
 Y-coördinaat (m) : 445863
 Referentieveld : Normaal Amsterdams Peil
 Maaiveld (cm) : 69

Lithologie

Diepte (cm)	Omschrijving Grondsoort	Arc indi
0 - 10	zand matig siltig, sterk humeus, donker-bruin	
10 - 50	zand zwak siltig, licht-bruin, Zand: matig grof	
50 - 120	zand zwak siltig, matig humeus, donker-bruin, weinig baksteen, weinig puinresten	
120 - 170	zand kleiig, grijs, Zand: matig grof, brakwaterklei	
170 - 200	klei matig siltig, zwak humeus, grijs-bruin, basis geleidelijk, Opm.: humeuzer aan top	
200 - 300	klei matig zandig, grijs, matig slap, Schelpen: weinig schelpmateriaal, brakwaterklei, Opm.: mudflat met laklaagjes	
300 - 400	klei matig zandig, grijs, matig slap, Schelpen: weinig schelpmateriaal, brakwaterklei, Opm.: mudflat zonder laklaagjes, rietaffwisseling op 320	

Soort boring : Archeologische boring
 Coördinaatsysteem : Rijksdriehoeksmeting
 X-coördinaat (m) : 74072
 Y-coördinaat (m) : 445852
 Referentievlak : Normaal Amsterdams Peil
 Maaiveld (cm) : 80

Lithologie

Diepte (cm)	Omschrijving	Arc indi
Grondsoort		
0 - 30	zand zwak siltig, matig humeus, donker-bruin	
30 - 70	zand matig siltig, weinig puinresten, spoor baksteen	
70 - 85	zand kleilig, licht-bruin	
85 - 115	zand zwak kleilig, donker-grijs, spoor puinresten	
115 - 145	zand zwak kleilig, licht-bruin, spoor puinresten, basis scherp, roestvlekken	
145 - 210	klei zwak zandig, blauw-Schelpen: spoor schelpmateriaal	
210 - 400	klei sterk zandig, grijs, matig slap, Schelpen: weinig schelpmateriaal, brakwaterklei	

Soort boring : Archeologische boring
 Coördinaatsysteem : Rijksdriehoeksmeting
 X-coördinaat (m) : 74058
 Y-coördinaat (m) : 445874
 Referentievlak : Normaal Amsterdams Peil
 Maaiveld (cm) : 71

Lithologie

Diepte (cm)	Omschrijving	Arc indi
Grondsoort		
0 - 65	zand matig siltig, sterk humeus, zwart-bruin	
65 - 80	zand zwak siltig, grijs, roestvlekken	
80 - 95	klei matig zandig, grijs, roestvlekken	
95 - 115	zand kleilig, grijs, Schelpen: weinig schelpmateriaal, brakwaterklei	
115 - 150	zand sterk kleilig, Zand: matig grof, Schelpen: weinig schelpmateriaal, spoor puinresten, spoor baksteen, brakwaterklei	
150 - 400	zand sterk kleilig, grijs, brakwaterklei	

Soort boring : Archeologische boring
 Coördinaatsysteem : Rijksdriehoeksmeting
 X-coördinaat (m) : 74084
 Y-coördinaat (m) : 445855
 Referentievlak : Normaal Amsterdams Peil
 Maaiveld (cm) : 81

Lithologie

Diepte (cm)	Omschrijving	Arc indi
Grondsoort		
0 - 10	zand zwak siltig, sterk humeus, zwart-bruin	
10 - 50	zand zwak siltig, licht-bruin, Zand: zeer grof, Opm.: bouwzand	
50 - 95	zand kleilig, donker-grijs, Zand: matig grof	
95 - 105	zand zwak kleilig, Zand: matig grof, roestvlekken	
105 - 115	zand zwak siltig, licht-grijs-bruin, Schelpen: weinig schelpmateriaal	
115 - 210	klei zwak zandig, zwak humeus, bruin, basis scherp, Opm.: zandbrok op 180	
210 - 300	klei zwak zandig, grijs, brakwaterklei, Opm.: in top enkele laklagen	
300 - 400	klei zwak zandig, matig slap, Schelpen: weinig schelpmateriaal, brakwaterklei	

This text was set using the following freely available font software:

Allerta Copyright (c) 2010, Matt McInerney (<http://pixelspread.com>),
with Reserved Font Name Allerta.

Inconsolata_dz Copyright (c) 2006, Raph Levien (<http://www.levien.com>),
with Reserved Font Name <Inconsolata>.
Copyright (c) 2009, David Zhou (<http://blog.nodnod.net/>)
with Reserved Font Name <Inconsolata_dz>.

Molengo_Vestigia Copyright (c) 2007, Denis Moyogo Jacquerye,
with Reserved Font Name <Molengo>.
Copyright (c) 2011, Vestigia BV Archeologie & Cultuurhistorie (www.vestigia.nl),
with Reserved Font Name <Molengo_Vestigia>; available at www.vestigia.nl/fonts.

This Font Software is licensed under the SIL Open Font License, Version 1.1.
The license is available with a FAQ at: <http://scripts.sil.org/OFL>

Vestigia BV *Archeologie & Cultuurhistorie*
Spoorstraat 5
3811 MN Amersfoort
Nederland

Telefoon 033 277 92 00
E-mail info@vestigia.nl
Website www.vestigia.nl

K.v.K. Gooi- en Eemland 32078894

Erfgoedingenieurs

“Engineering the past, creating the future”

